

סקירת ספרים

מסת-סקירה: יהדות אמריקה במבחן החירות והשגשוג

אלון גל

Henry L. Feingold (Gen. ed.), *The Jewish People in America*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore-London 1992, 5 vols.

Jacob R. Marcus, *United States Jewry 1776-1985*, Wayne State University Press, Detroit 1989-1993, 4 vols.

Howard M. Sachar, *A History of the Jews in America*, Alfred A. Knopf, New York 1992, 1051 pp.

יהדות אמריקה, הקהילה היהודית הגדולה ביותר בעולם, המונה למעלה מ-5.8 מיליון נפש, משגשגת בעשורים האחרונים, ממצה את החירות האמריקנית ואת ההזדמנויות הרבות שם, ונמצאת עתה בעמדת כוח מופלגת. מעמדה הנכבד מתבטא לאחרונה בפרסום של מחקרים היסטוריים מרשימים המקיפים את תולדותיה. אלה הם מחקרים הדנים בסיפור הצלחה היסטורי מרתק, אולם בחלק מהם אפשר לגלות גם חרדה שמא ההצלחה הגיעה לפסגה, ושמכאן ואילך תחול ירידה ואולי אף הידרדרות והתפוררות. הבה נשים לב לכך שהמשקל היחסי של יהדות אמריקה בתוך האוכלוסיה הכללית היום הוא 2.3 אחוזים בלבד; המשקל היחסי היה בשיאו באמצע שנות השלושים, עת התקרב לארבעה אחוזים.¹ ועוד נעמוד על-כך במהלך סקירתנו.

מאמר זה כולל סקירה של כמה ספרים שיצאו לאחרונה בארצות-הברית, אשר עוסקים בתולדותיה ובהתפתחותה של יהדות אמריקה, תוך דיון בסוגיות מרכזיות אחדות: שאלות של זהות קולקטיבית - השמירה על זהות יהודית על רקע ההשתלבות בחברה האמריקנית; מסכת היחסים עם החברה האמריקנית הכללית; יחסם של אנשי הקהילה לישראל ולציונות.

1. B.A. Kosmin & J. Scheckner, 'Jewish Population in the United States, 1992', *American Jewish Year Book 1993*, 93, New York 1993, pp. 192, 196. שיא המשקל היחסי של יהדות אמריקה היה בשנת 1937 - 3.7% מן האוכלוסיה הכללית.

א

סדרת הספרים של החברה ההיסטורית היהודית-אמריקנית - *The Jewish People in America* - יצאה לרגל מלאת לחברה מאה שנה (1892-1992). העורך הראשי של הסדרה, שבה חמישה כרכים, הוא הנרי ל' פיינגולד, שהוא גם היושב-ראש של מערכת כתב-העת המדעי של החברה, המופיע עתה בשם *American Jewish History*. המוציא לאור - The Johns Hopkins University Press - הוא בית הוצאה אקדמי ותיק ויוקרתי.

כותבי הכרכים המלומדים, רובם צעירים יחסית, עשו מלאכה יסודית ורצינית, אינטגרטיבית בעיקרה; דהיינו, בדרך-כלל אין המדובר במחקרים המתבססים על מקורות ראשוניים, אלא בעבודת סינתזה מעולה של מחקרים ספציפיים רבים שנעשו בתחום של ההיסטוריה היהודית האמריקנית. כל כרך נכתב בידי חוקר אחר, כך שהכרכים אינם שווים לגמרי ברמתם ואינם זהים בסגנונם. יחד עם זאת, אפשר להכליל ולומר שהסדרה כולה היא ברמה מצוינת ויש בה מידה לא-קטנה של עקביות. בסיפא של כל כרך ישנו מאמר ביבליוגרפי המאורגן לפי נושאים.

הסדרה מבטאת בשלזות בכך שאין היא אפולוגטית כלל, כפי שאפשר היה לחשוש שיקרה מצד מיצוט הכותב את תולדותיו ב'ארץ הרוב' וב'שפת הרוב'; גם אין בה התנשאות כפי שאפשר היה אולי לצפות מצד קבוצה מצליחנית מאוד, ובייחוד כשיש ברקע מסורת דתית אודות 'העם הנבחר'.

בתקופות עברו לקתה ההיסטוריוגרפיה היהודית-אמריקנית במידה מסוימת של אפולוגטיקה. הדבר בא לידי ביטוי, למשל, בהתרכזות באישים יהודים-אמריקנים בולטים ובתרומתם לחברה הכללית. ביטוי נפוץ אחר לגישה האפולוגטית היה ההתמקדות, אולי אף התרפקות, על התקופה הקולוניאלית ועל מלחמת העצמאות האמריקנית. המחקרים הללו הדגישו חוזר והדגש את הגעתם של היהודים לאמריקה כבר באמצע המאה השבע-עשרה, את השתלבותם המוצלחת בחיי הכלכלה והחברה עוד לפני כינון ארצות-הברית של אמריקה, את הזדהותם המלאה עם המסורת האמריקנית המתגבשת ואת תרומתם החשובה לנצחון המתיישבים על האימפריה הבריטית (בעבר הרחוק יותר היו נסיונות עקשניים מצד ההיסטוריוגרפיה היהודית-אמריקנית לחשוף את 'השורשים היהודיים' של קולומבוס). מאמצים אלה שיקפו כמובן חוסר ביטחון מסוים במולדת החדשה, תחושה בסיסית של הכרת-תודה ל'מארחים', ושאיפה להוכיח את היותם 'ראויים'.

הסדרה ההיסטורית החדשה היא מאוזנת, וההיסטוריה היהודית-אמריקנית נפרשת בה לתקופותיה באופן מבוקר וריאליסטי. המחקרים עצמם הם אובייקטיביים במידה ראויה לשבח; אין זה אומר שהם נייטרליים, חסרי צבע. אדרבא, החוקרים מביעים גאווה בקהילתם ובעמם; הם מכירים בערך עצמם הכרה המעניקה גוון וטעם לכתבתם, וזאת מבלי לקלקל כלל את השורה המדעית.

את מבנה הסדרה אפשר אולי לכנות 'שגרת' סולידי'. הכרך הראשון מוקדש ל'הגירה הראשונה', התקופה שמ'1654 עד 1820. הכרך השני מוקדש ל'הגירה

השנייה, או מה שקרוי לעתים קרובות 'התקופה הגרמנית', בשנים 1820-1880. הכרך השלישי, המתמקד בשנים 1880-1920, דן ב'הגירה השלישית' או ההגירה ההמונית ממזרח אירופה בעיקר. הכרך הרביעי מסתיים עם תום מלחמת העולם השנייה. הכרך האחרון דן בשנים שמאז 1945 ועד סוף שנות השמונים.

מסימני הבגרות של ההיסטוריוגרפיה היהודית-אמריקנית הוא שהכרך הראשון - הדן בתקופה הקולוניאלית ובתקופת מלחמת העצמאות וההתבססות של ארצות-הברית - הוא באופן בולט מעוט הדפים מבין כל הכרכים. הסיבה לכך איננה רק שהקהילה היהודית היתה זעירה בתקופה ההיא, אלא גם, כפי שהערתי לעיל, שיהדות אמריקה רכשה בינתיים מספיק ביטחון עצמי כדי לשרטט את תולדותיה בתקופת הבראשית באופן ההולם את המציאות ההיסטורית; והמציאות היתה שיוצאי אנגליה וארצות מערב אירופה אחרות הם שכנו את המסד, שעיצבו אז את הציוויליזציה האמריקנית, את האופי האמריקני, והם גם אלה שטיפחו את האתוס האמריקני. מעניין לציין שכל מחברי הכרכים הם היסטוריונים המתמחים ובקיאים מאוד גם בהיסטוריה האמריקנית הכללית; מחבר כרך זה, פרופ' אלי פאבר, התמחה בחקר המהפכה האמריקנית (באוניברסיטת קולומביה), ורק מאוחר יותר התמסר לכתבת תולדות יהדות אמריקה.

פאבר מתאר ביד אמונה את מצב היהודים באותה תקופה, את הרקע להזדהותם (בדרך-כלל) עם המהפכנים, וכיצד השתלבו למעשה במהפכה ובחיי הרפובליקה הצעירה. עם כל האיפוק ההולם את הדיונים בתרומתם הכללית של היהודים, המחבר מסביר את הפעילות הרבה של הסוחרים היהודים בשוק הבינלאומי ואת תרומתם הכלכלית להתרחבות ההתיישבות, ומדגיש - בצדק - את חשיבותה של פעילות הקהילה דאז, למרות ממדיה הקטנים, עבור ההתפתחות של יהדות אמריקה עצמה. שלוש אופציות עמדו לפני יהודי התקופה ההיא כיהודים: היבדלות מהחברה הכללית (separation), התבוללות בה (assimilation), והתערות (או השתלבות) בה (acculturation). היהודים בחרו, מבחינה היסטורית, באופציה השלישית: בדרך-כלל הם ניסו לדבוק בוהותם היהודית ולהיות נאמנים לדתם, אך עם זאת אימצו אל לבם את הציוויליזציה האמריקנית והשתלבו בחברה במרץ רב. ההתערות באותה תקופה היתה כה אינטנסיבית, והקיבוץ היהודי היה כה קטן, עד כי מנהיגים יהודים מתחילת המאה התשע-עשרה הביעו חרדה נוכח השיעור הגבוה של נישואי תערובת. אך שוב, באופן כללי אפשר לציין לזכות היהודים בתקופה ההיא (בראשם עמדו יהודים ספרדים) את יצירת דפוס השייכות הוולונטריסטית אל הציבור היהודי (במלים אחרות, בשום שלב של ההיסטוריה היהודית בארצות-הברית לא קם שם גוף המייצג רשמית את היהודים כולם, כלפי פנים או כלפי חוץ). יהודים אלה, בפעילותם כאמריקנים, עיצבו גם דפוס של אזרחות פעילה החותרת בגלוי ובגאווה לשוויון מלא ומקיף. בהקשרים אלה תרמו היהודים, מתוך מצבם המיוחד ומתוך שאיפתם להישרדות תוך השתלבות, להעמקה ולתחכום של יסודות הציוויליזציה האמריקנית - דמוקרטיה, שוויון בפני החוק, התארגנות חופשית ופלורליזם.²

2. E. Faber, *The Jewish People in America, A Time for Planting: The First Migration 1654-1820*, Baltimore-London 1992, 188 pp.

פרופ' חסיה דיינר, מחברת הכרך השני, הדן בתקופה 1820-1880, מסתמכת על מקורות ראשוניים אולי יותר מכל מחבר אחר בסדרה. דיינר מוכיחה בראש ובראשונה שמקורות ההגירה של המהגרים היהודים בתקופה זו היו אזורים שונים באירופה (מהמרכז מזרחה) ולא רק אזורי גרמניה. היא מעלה תזה המאירה את התקופה באור חדש: בעוד שהתפיסה המקובלת אודות 'התקופה הגרמנית' נתנה פתח למסקנה שהמהגרים היו רחוקים ממסורת יהודית, שהם שאפו להתבולל (או לשמר את עצמם כקבוצה דתית גרידא) ושספק אם יצרו משהו רוחני ראוי לשמו - גורסת דיינר כי בהשוואה לתקופה הקודמת ('הספרדית') היה למטען התרבותי היהודי וליצירה היהודית התרבותית משקל לא מבוטל כלל בחייהם ובפעילותם של מהגרים אלה, וכי רובם לא שאפו לוותר על זהותם היהודית הדתית-אתנית. הם שאפו לשמר אותה ולצדדה את הגרעין החדש שהתהווה אצלם - הזדהות עם אמריקה ועם ערכיה הליברליים. לביסוס תזה זו מדגישה המחברת את ההוויה החברתית והתרבותית בקרב השכבות הרחבות, להבדיל מדעות ורעיונות שרווחו באליטות מצומצמות. ההישגים הארגוניים-יהודיים החשובים שנוצרו בשנים הבאות, טוענת דיינר, לא היו פרי הייחודיות של ההגירה המזרח-אירופית שאחרי 1880, אלא יותר בבחינת המשך בונה המשלים את התקופה הקודמת. תפיסתה של פרופ' דיינר מעניקה רציפות-יתר ויציבות רבה יותר לתולדות יהדות אמריקה. ההיסטוריה היהודית-אמריקנית המתקבלת עתה היא פחות 'זיגזגית', ונראית פחות כמו צירוף של גושי הגירה; היא יותר היסטוריה מקיפה של קיבוץ לאומי שואף-חיים המפלס את דרכו בחבל עולם חדש.

יהודי התקופה השתלבו מאוד בחברה הכללית. באמצע המאה התשע-עשרה יהודים שירתו בבתי המחוקקים של אינדיאנה, קרוליינה הצפונית, קרוליינה הדרומית, ג'ורג'יה וניו-יורק. יהודים עמדו בראש עשרות ערים במדינות כמו קנזס, מונטנה, איידהו, אורגון, וושינגטון, ניו-מקסיקו, טקסס, קליפורניה וקולורדו. השתלבות זו התרחשה בדרך-כלל במקומות שהיו בהם ריכוזי אוכלוסיה יהודיים ובדרך-כלל היא לא היתה כרוכה בהתבוללות.³

הכרך השלישי, פרי עטו של פרופ' ג'ראלד סורין, דן בהגירה ההמונית בין השנים 1880-1920. הוא מדגיש את אופיה המזרח-אירופי של הגירה זו ושופך אור גם על הסכסוך ששרר בין הממסד היהודי-גרמני לבין המוני המהגרים החדשים. אך עם זאת הוא מבהיר - ובכך הוא מתקשר לתזה של הכרך הקודם - כיצד סכסוך פנימי זה נסוג בהדרגה, ופינה מקומו לסולידריות גוברת, נוכח האנטישמיות המתעצמת מחוץ (דהיינו, באירופה) ומבית.

בהקשר זה של שנאת ישראל אפשר לציין ביטוי אחר לביטחון העצמי ולבגרות המחקרית של ההיסטוריוגרפיה היהודית-אמריקנית כיום, שעמדנו עליהם בפתח מסה

3. H.R. Diner, *The Jewish People in America, A Time for Gathering: The Second Migration 1820-1880*, Baltimore-London 1992, 313 pp.

זו: הדיונים בתופעת האנטישמיות באמריקה במחקר שלפנינו הם בדרך־כלל רציניים ונוקבים. בעבר נטתה הספרות המחקרית היהודית־אמריקנית להמעיט בהיקפה של התופעה וכן לגרום אותה, מעיקרה, כיבוא 'מן היבשת הישנה'. האנטישמיות שורטטה בדרך־כלל כתופעה זוטא הנמצאת בשוליה־שוליים של אמריקה. ערכי הסובלנות והפלורליזם ביבשת החדשה, לעומת זאת, תוארו כדומיננטיים לחלוטין. והנה, לא מעט מחקרים שנעשו בשנים האחרונות חשפו את היקפה האמיתי של האנטישמיות בארצות־הברית, דנו באופן נוקב בהיבטים שונים שלה ושפכו אור על פרשיות אנטישמיות שונות (וכן ביקרו את מדיניות ארצות־הברית בשנות מלחמת העולם השנייה ונוכח השואה – ראה הדיון על הכרך הבא). הכרך של סורין משתמש כראוי במחקרים הספציפיים השונים על האנטישמיות בארצות־הברית בתקופה הנדונה ומשכיל לתת תמונה כללית מציאותית. לחוקי ההגירה שהתגבשו בשנים 1921–1924, ושהופעלו במשך כארבעים שנה רצופות, היה עוקץ אנטישמי ברור (אם כי הם פונו גם נגד קתולים ומזרח־אירופים לא־יהודים). השנה שבה הופעלו החוקים המפלים הללו לראשונה במלוא תוקפם, 1924, היתה גם השנה שבה בפעם הראשונה בהיסטוריה הציונית הגיעה לחופי ארץ־ישראל עלייה המונית – העלייה הרביעית.

לצד חשיפת האנטישמיות והוקעתה, פרופ' סורין מציין גם את כל הגורמים שפעלו נגדה. חלק מן הגורמים הם התפתחות ארצות־הברית כמדינת הגירה; מספרן הרב של קבוצות מיעוטים כך שהיהודים אינם בולטים כ'שעיר לעזאזל'; האתוס הליברלי והפלורליסטי האמריקני; יציבותה של החוקה הדמוקרטית ויציבותו היחסית של שלטון החוק; דפוסי החיים הפוליטיים ומבנה המציאות המפלגתית, המרככים תופעות קיצוניות; משקלן הלא־מבוטל של מסורות פילושמיות; אתוס אמריקני הגורס באהדה מאפיינים יהודיים שונים – כמו שאפתנות, מצליחנות כלכלית, פעילות קהילתית ואחריות קהילתית – אשר היו לרועץ ליהודים באירופה; וכן המסורת הדינאמית שפיתחו היהודים במאבק ציבורי גלוי ובפעילות חינוכית אקטיבית – בשם הערכים האמריקניים היסודיים – כנגד האנטישמיות וכנגד כל אפליה אחרת.⁴

כל השקלא וטריא האלה, ודיונים מעמיקים נוספים על מצב הקהילה היהודית לאורך שבעה פרקים נכבדים מביאים את המחבר אל הפרק האחרון, המוקדש ל־"Cultural Pluralism and Zionism". בפתחו מרחיק המחבר את דיונו אל התקופה הקולוניאלית ומציין כי כבר אז ניכרו בקהילה היהודית סממנים פרו־ציוניים שונים. אהדתם של הפרוטסטנטים לציונות, על גילוייה השונים, תרמה לחיזוקם של סממנים אלה במהלך המאה התשע־עשרה. בכל אופן, בהעדר גורמי דחייה חזקים, על רקע המאפיינים האמריקניים הנוחים ליהודים ונוכח שאיפתם של המהגרים היהודים להשתרש באמריקה, שבה מצאו ביטחון, כבוד וחופש – התפתחה הציונות ביבשת החדשה באופן אטי והדרגתי. בקונגרס הציוני הראשון בבאזל (1897) השתתף באופן רשמי רק נציג אמריקני אחד.

G. Sorin, *The Jewish People in America, A Time for Building: The Third Migration 1880–1920*, Baltimore–London 1992, 306 pp. לביבליוגרפיה על אנטישמיות ראה שם, עמ' 284.

ב־1898 נוסדה 'הפדרציה של ציוני אמריקה'. אך מעניין כי מבין כל הגופים הציוניים שקמו משנה זו ועד פרוץ מלחמת העולם הראשונה מעדיף המחבר להתעכב בהרחבה על ארגון הנשים הציוניות 'הדסה' שהוקם ב־1912, מייסודה של הנרייטה סאלד. סאלד היתה בעלת תרבות יהודית עמוקה וניסיון עשיר בחינוך יהודי, אך הציונות שלה ושל הארגון שהקימה התמקדה בתרומה לבריאותו ולרווחתו של היישוב היהודי בארץ־ישראל. ציונות פילנתרופית זו, שצמחה באופן מקורי בנסיבות האמריקניות, הצליחה עד מאוד, ו'הדסה' התפתח עד מהרה לארגון הציוני הגדול והציב מכל הגופים הציוניים בארצות־הברית.

'הפדרציה של ציוני אמריקה' אמנם זוכה גם היא להתייחסות נרחבת, אך רק בתקופת התפתחותה שלאחר פרוץ מלחמת העולם הראשונה, תחת הנהגתו של לואי ד' ברנדייס. סורין מייחס לברנדייס לא רק תרומה ארגונית וכספית לפדרציה, ולא רק תרומה של 'יוקרה' מצד משפטן בולט ו'אמריקני מאוד' בחינוכו ובדרכו, אלא גם תרומה רעיונית מכריעה בחשיבותה, שהוא רואה את ביטוייה בשתי תפיסות עיקריות: אלף, גרסת הציונות כנושאת ערכים אמריקניים ליברליים מושרשים; הציונות היא אם כן גם בבחינת אמריקניות במיטבה, בהיותה בעלת מָסָר דמוקרטי גאור. ובית, תפיסת הציונות כגורם המביא לפריחת הקהילה היהודית באמריקה והמחזק תוך פד' כך את אופיה של אמריקה כפדרציה דמוקרטית של תרבויות לאומיות שונות ומגוונות (בסוגיה זו הושפע ברנדייס מדעותיו של הוגה הדעות הציוני הורס קאלן, שעוד נדון בו בהמשך). תחת דגל רעיוני זה, גורס סורין, הפכה הציונות האמריקנית להיות, לראשונה בתולדותיה, תנועה אמריקנית מובהקת, והודות לכך גם תנועה גדולה המורגשת היטב הן בקהילה והן בפוליטיקה הכללית.⁵

עבודתו האינטגרטיבית של המחבר שוזרת מחקרים־לעומק בנושא הציונות האמריקנית, ומדגישה, כאמור, את המיוחד לה. הציונות שם לא התפתחה כתנועה לשחרור לאומי או לתחייה תרבותית, גורס סורין, אלא יותר כדפוס של זהות יהודית. ולכן הוא מוצא לנכון להרחיב את היריעה בכיוונים נוספים, ובאותו פרק עצמו הוא מפרט ביטויים אחרים של זהות יהודית אמריקנית אשר התקיימו והתפתחו בצד הציונות (ולעתים אף במשולב אֶתה). הרקע להתפתחות הזהויות הללו – ובכך סורין מסכים עם כותבי שני הכרכים הקודמים – הוא ההתערות התרבותית (acculturation) במובן הרחב של המושג, דהיינו, הסתגלות היהודים לאמריקה ולערכיה מחד, ודבקותם בזהותם היהודית מאידך. בהקשר תרבותי־רעיוני זה הוא מצביע על אישים בולטים ורבי השפעה כמו אברהם כהאן, יהודה מגנס וסטיפן וייו, וכן הוא מציין חגים אמריקניים שאימץ רוב הקיבוץ היהודי האמריקני – כמו ארבעה ביולי, חג ההודיות ויום העבודה; ובמקביל – חגים יהודיים שונים אשר עברו תהליכים של 'אמריקניזציה' ושל מסחור. מסקנתו של סורין היא שהמהגרים היהודים התערו במהירות, אבל במידה רבה לפי התנאים שלהם. מכל מקום, הם בשום פנים ואופן לא

5. המחבר מסתמך בהרחבה על: A. Gal, *Brandeis of Boston*, Cambridge, MA 1980; idem, 'The Mission Motif in American Zionism (1898–1948)', *American Jewish History*, LXXV, 4 (June 1986), pp. 363–385

נמסו אל תוך 'כור ההיתוך'; אלא - 'במשך כמה עשורים של חיי מהגרים יהודים בארצות־הברית, אתניות יהודית ודת יהודית התחברו במספר סינתזות חדשות וחשובות המקיימות זיקה יציבה לליברליזם האמריקני'.⁶

הכרך הרביעי, מאת פרופ' הנרי ל' פיינגולד, סובב במידה רבה סביב הפרדוקס של השנים 1920-1945: מחד, היו אלה שנות התקדמות ליהדות אמריקה, תקופה של טיפוס בסולם הכלכלי והתבססות חומרית, של רכישת השכלה וחדירה רבתי למעמד הבינוני, וגם של השתלבות מרשימה בחיים הפוליטיים. מאידך, חלה בהן עלייה באנטישמיות מבית, וכן שררה בקרב יהדות אמריקה תחושה חזקה של אֶזֶל־יֵיד ותסכול נוכח השואה הנוראה באירופה ונוכח אדישותו של הממשל האמריקני. המחבר מוטרד בגין פעילותה הקלושה של יהדות אמריקה בעניין השואה, והוא דן בכך בכובד ראש. ההסבר העיקרי שלו הוא חולשתה הכללית ופיצולה המופלג באותה תקופה. השואה 'תפסה' את יהדות אמריקה במין תקופת ביניים, בעיצומם של תהליכי ההתגבשות והמיסוד שרק בסופם הפכה להיות גורם מגובש, יציב ובעל השפעה. אז עוד לא היו לה המוסדות החזקים והמנוסים ולא דפוסי פעולה להפעלת המונים, מלמטה למעלה; אך בעיקר - וזאת, לדעת פיינגולד, המארה העיקרית של יהדות אמריקה באותן שנים - לא היתה לה היכולת להתאחד סביב המכנה המשותף הרחב שהוא הצלת יהדות אירופה.

מה לגבי הציונות האמריקנית וההצלה? - שואל המחבר, ופורש את דעתו. התנועה הציונית בארצות־הברית, ששקעה בתחילת שנות העשרים, החלה שוב לגדול, ובהתמדה, באמצע שנות השלושים. אולם, לדעת פיינגולד, היא לא הגיעה לבשלות מדינית ולא עיצבה מדיניות משֶׁלָה המתאימה לנסיבות האמריקניות והבינלאומיות של שנות מלחמת העולם השנייה. מעמדה החיובי של בריטניה בדעת הקהל הליברלית האמריקנית - אותה דעת קהל שהביאה את ארצות־הברית להתערב במלחמת העולם - גרם לכך שהלוחמנות הציונית נגד בריטניה פגעה באפשרויות הצלה שונות שדרשו שיתוף פעולה עם בריטניה. המדיניות הלוחמנית והציונית־עצמאית של אבא הלל סילוור עזרה בסופו של דבר להקים את מדינת ישראל, אך ספק אם היא השפיעה בנושא ההצלה.

לצד הערות הביקורת מאיר פיינגולד את הרקע האובייקטיבי אשר, בכל מקרה, לא אפשר פעילות אפקטיבית מצד היהודים. זו היתה תקופה של אנטישמיות פעילה והקהילה היהודית, שהיוותה פחות מארבעה אחוזים מהאוכלוסיה הכללית, לא היתה מקובלת אז בציבור הרחב; לא היה לה כל סיכוי לשכנע את העם האמריקני לשנות את חוקי ההגירה כאשר היה שפל כלכלי איום מבית, ולא היה לה סיכוי לשנות את סדרי העדיפויות שלו אחר־כך, כשארצות־הברית היתה נתונה במלחמה עולמית לחיים ולמוות.⁷

6. G. Sorin, *A Time for Building*, pp. 234-235

7. H.L. Feingold, *The Jewish People in America, A Time for Searching: Entering the Mainstream 1920-1945*, Baltimore-London 1992, 338 pp., see esp. chap. 8

האגף הרוויזיוניסטי בציונות האמריקנית התחזק מאמצע שנות השלושים, אך, להבדיל ממעמדו באירופה המזרחית, הוא נשאר בה תמיד שולי למדי. המרכז הדומיננטי [של התנועה הציונית בארצות-הברית בתקופה שעד 1945] היה מאויש בידי יהודים אמריקנים טיפוסיים שראו את ההתיישבויות בארץ-ישראל דרך המשקפיים של חייהם-הם כאנשי המעמד הבינוני. הם קיוו שהמולדת היהודית תהיה דמוקרטית ליברלית, בדומה לארצות-הברית, ושהיא תשמש מקום מקלט ליהודים הנזקקים לכך.⁷

למרות שהשואה ושנות המלחמה לא השפיעו בהרבה על ההרכב המפלגתי של התנועה הציונית בארצות-הברית, המחבר טוען כי השפעתן על המנטליות הרעיונית היתה רבה. הן יצרו רגש אשמה כוסס ועמוק שמצא את ביטויו מאוחר יותר, בתפיסה שראתה בישראל ארץ מפלט מבוצרת ולכן לא היה לה עניין רב בטיבה ובאופיה של החברה הישראלית. נוסח הישרדותי זה מצא מהלכים גוברים הן בתנועה הציונית גופא והן בחוגים יהודיים-אמריקניים שונים שעברו תהליכי ציוניזציה בשנות המלחמה והשואה.

כבר עמדנו על התבגרותו של המחקר היהודי-אמריקני ועל יכולתו המקורית, יחד עם הקהילה, לחשוף ולבקר באופן תקיף את תופעת האנטישמיות בארצות-הברית. פיינגולד מוצא לנכון, לקראת סוף ספרו, לעשות בדיוק כך, ויחד עם זאת לנסות ולתרום לשחרור יהדות אמריקה מרגשות האשם המעיקים עליה. הוא מזכיר כי עד תום מלחמת העולם השנייה היתה ארצות-הברית נגועה באנטישמיות חזקה אשר הִצְרָה הן את תחום הפעולה של הקיבוץ היהודי שם והן את מרחב התמרון של פרנקלין רוזוולט. יחד עם זאת הוא מתאר ללא כחל ושרק את המדיניות הלאומית-אגואיסטית שנקטה ארצות-הברית בשנים האיומות ההן.⁸

הכרך התמישי של הסדרה, מאת פרופ' אדוארד שְפִירו, עוסק לכאורה בתור הזהב של יהדות אמריקה. פרק שלם, מפורט ומבוסס, דן בשקיעת האנטישמיות בארצות-הברית בתקופה שאחרי 1945. כמוכן, תקופת מלחמת העולם השנייה הותירה לא מעט יהודים ספקנים לגבי הממצאים האובייקטיביים אודות שקיעת האנטישמיות. בכל מקרה, הרב מאיר כהנא היה תופעה יוצאת דופן. הוא ייסד ב־1968 את 'הליגה היהודית להגנה'; בספריו, במאמריו ובנאומיו הוא הדגיש את הסכנה האנטישמית המאיימת על הקיום היהודי בארצות-הברית והציע לברוח בעוד מועד לישראל. כהנא מצא מסילות בעיקר אל לבות יהודים מהמעמד הבינוני הנמוך, שחיו באזורים הגובלים עם קבוצות אתניות אחרות. בעיתונו *Jewish Press* הוא הצליח 'לשכנע את המשוכנעים' ולהלהיב רק את המשולהבים כמוהו, שבדומה לו ראו את צלו של היטלר בכל פינה ומאחורי כל תופעה אנטישמית אמיתית או מדומה. דמות המאפיינת יותר את הציבור היהודי-אמריקני של אחרי מלחמת העולם

8. ציטטה, שם, עמ' 167. לנושאי האנטישמיות, השואה וההצלה ראה גם המאמר הביבליוגרפי, שם, עמ' 301-306, 311-313.

השנייה היא אלי ויזל. גם הוא לא נרתע מלבקר תופעות הפוגעות ביהודים; כך, למשל, בטקס שבו הוענק לו פרס האזרחות היוקרתי ביותר בארצות־הברית, העז והטיח דברים בנשיא רייגן על ביקורו בבית הקברות של אנשי האס.אס בביטבורג. אולם ויזל אמר את דבריו לא רק בשם הכבוד היהודי שנפגע, אלא גם בשם ערכי המוסר של האתוס האמריקני, שהוא מאמין בהם, ובשם אמריקה הדמוקרטית שהוא בוטח בה.

ההתקדמות הגדולה והמרשימה של יהודי אמריקה בתחומי הכלכלה וההשכלה נמשכה גם בשנים שאחרי המלחמה; כמו כן העמיקה התקבלותם בחברה הכללית. המחבר עומד על חשיבותם של הישגים אלה, אך נוטה להדגיש גם את ההשפעה המבוללת שלהם ושל הפתיחות הגוברת. הוא מציין, למשל, כי פריחת מדעי היהדות תורמת לחיזוק ההערכה העצמית של הסטודנטים היהודים בקמפוסים, ואף מקרינה על החיים היהודיים של הקהילות הסמוכות לאוניברסיטאות או הקשורות עמן בדרכים שונות; אולם הוא מדגיש שהיא באה לעתים קרובות על חשבון הסמינרים היהודיים למורים ולרבנים וכן שסגנון ההוראה האקדמי איננו מטפח באופן פעיל הזדהות יהודית. חלק מהסמינרים ומהמכללות היהודיים מגיבים אמנם בפיתוח מסלולים אקדמיים משלהם, בהקמת מרכזי מחקר, ארכיונים וכדומה, אך בדרך־כלל, מדגיש שפירו, מצבם בתחרות זו נחות למדי.

המעבר של המוני בית ישראל באמריקה למעמד הבינוני המשגשג, להגשמת 'החלום האמריקני', מציין שפירו, קשור במידה רבה במעבר מהשכונות האתניות בערים אל פרברי הרווחה. בפרברים אלה הפגינו היהודים, חלק גדול מהם חילונים, זיקה שטחית ביותר לדת – הם הקימו מבני־דת בולטים והשתמשו בהם בעיקר ל'טקסי מעבר' משפחתיים.

היהדות כדת עשויה להיות גורם משמר, אך נראה שעל־פי שפירו, רק הזרם האורתודוקסי מסוגל באמת לתרום להשרדות היהודית באמריקה. דיונו הנרחב של שפירו בזרם הקונסרווטיבי, דומה שלא נועד אלא להראות שהוא אכול ניגודים פנימיים, עקרוניים ומעשיים כאחד, הנוטלים את ערכו; ואילו הזרם הרפורמי, לפי שפירו – חידושו אך מרחיקים אותו מיהדות ראויה לשמה, ונוצר הרושם שהוא מעניין את המחבר בעיקר בגלל התופעה של שיבת חלק מחבריו ליהדות המסורתית, אם כי – לדעתו – הם עושים זאת לאט מדי.

הירידה במשקלם של המרכיבים האתניים המסורתיים ורדידות חיי הדת העלו את הקשר עם ישראל למקום מרכזי בזהות היהודית־אמריקנית, מבהיר שפירו (ועל רקע זה נוצרה האמירה כי הדת האמיתית של יהודי אמריקה היא ישראליות). לדעת המחבר, הציונות האמריקנית היא תופעה שטחית המתמצה בפילנתרופיה ובדאגה לנרדפים. כל הממד החברתי־רעיוני של הציונות (או של הזיקה לישראל), שנדון בכרכים קודמים של הסדרה, איננו עולה כאן לדיון. יחד עם זאת אין להתעלם מגרעין חשוב בספרו של שפירו: הגישה השטחית לישראל מקורה בכך שישראל הפכה לסמל בעיקר, ולכן נדיר למצוא בקרב הציבור הרחב של יהדות אמריקה דיונים רציניים ומקוריים על המדינה ובעיותיה.

משנות השישים נעשה זכרון השואה מרכיב חשוב בזהות היהודית-אמריקנית. שלום ישראל וזכרון השואה מהווים אצל רבים מיהודי אמריקה את עמודי התווך של הזהות היהודית. המחבר מסתמך על אחד המחקרים הספציפיים ומציין בדאגה כי למעלה משמונים אחוז של יהודי אמריקה רואים בישראל ובשואה מרכיבים משמעותיים בזהותם היהודית יותר מאשר האמונה ביציאת מצרים ובמתן תורה.

מרכיב נוסף בזהותם של רוב יהודי אמריקה הוא ליברליזם. התמיכה בשורה של עניינים ליברליים – זכויות האזרח, חירויות יסוד, מדינת סעד, הפרדה בין דת ומדינה, סיוע חוץ, הזכות להפלה – נעשתה ברבות השנים כמעט זהה לאופן הקיום היהודי שם. התמיכה המסיבית במועמדים ליברלים של המפלגה הדמוקרטית היתה לסימן היכר של הקיבוץ היהודי בארצות-הברית. שפירו טוען בהקשר זה כי הנאמנות היהודית לערכים הליברליים תורמת לשקיעה הצפויה של יהדות אמריקה: בתחילת שנות השמונים הגיע שיעור הנישואין המעורבים ליותר משלושים אחוז, והקהילה היהודית משלימה עם התופעה יותר ויותר. לדעתו המסורת הליברלית של דור ההורים היא האשמה בכך שהילדים נוטים לנישואין מעורבים ומתייחסים לאפשרות הזו בטבעיות. הדומיננטיות של ערכים אוניוורסליים במשפחות ליברליות גורמת לכך שהשייכות הלאומית נעשתה בלתי-רלוונטית בבחירת בן-הזוג או בת-הזוג. הנישואין המעורבים נעשו נפוצים במיוחד בקרב הרפורמים, הידועים בנטיותיהם הליברליות ושכמחצית מרבניהם כיהנו בנישואים אקומניים.⁹

מחבר הכרך החמישי רואה בליברליזם האמריקני, וכן בליברליזם היהודי, איום מוחלט על ההשרדות היהודית. לפתיחות האמריקנית יש לדידו השפעה הרסנית בעיקר על חיי הרוח היהודיים ועל הזהות היהודית. עמדתו זו לא לגמרי עולה בקנה אחד עם ממצאי שאר הספרים שבסדרה ועם מסקנותיהם של הספרים האחרים שיידונו כאן. תפיסתו גורמת לו להתעלם גם מעיקר התוכן והמסר של הספר החשוב והמעניין של פרופ' ישעיהו ליבמן (מאוניברסיטת בר-אילן) ופרופ' סטיבן כהן (מהאוניברסיטה העברית) המשווה את חיי הרוח והדת של יהדות אמריקה לאלה שבישראל. ספר זה, שראה אור לאחרונה בהוצאת אוניברסיטת ייל, עומד על השפעת הליברליזם והפלורליזם האמריקניים על טיב היהדות של יהודי אמריקה וכן על אופי הזהותם כיהודים. להשפעה זו, מסתבר, יש גם היבטים מפרים והקשרים יהודיים-הומניסטיים מרתקים. אינטראקציה זו, היצירתיות היהודית הנובעת מכך, הצד המוסרי-יהודי הכרוך בתופעה – כל אלה חסרים אצל אדוארד שפירו, עקב גישתו הדוגמטית.¹⁰ אך שוב, בנושאים לא-מעטים דיוניו של שפירו הם מעמיקים ומאלפים. אחד מהם עוסק בשינוי מעמדן של הנשים במשפחה היהודית ובהשפעתו על החיים היהודיים ואף

9. E.S. Shapiro, *The Jewish People in America, A Time for Healing: American Jewry since World War II*, Baltimore-London 1992, 313 pp. התערובת ראה פרק 8, בייחוד עמ' 231-241.

10. C.S. Liebman & S.M. Cohen, *Two Worlds of Judaism: The Israeli and American Experiences*, New Haven-London 1990. ראוי לתרגם ספר זה לעברית, אחרי עיבוד מתאים.

על הציונות האמריקנית. המגמה הכללית בקרב הנשים היהודיות היא להשכלה גבוהה, להתמקצעות ולהתמסרות לקריירה. יציאת רבות מהן לשוק העבודה מקטינה מאוד את כוח העבודה ההתנדבותי אשר איש במידה רבה את הארגונים היהודיים למיניהם. כך קרה, למשל, עם ארגון הנשים של מסדר האחווה ההמוני בני־ברית; וכך קורה עם 'הדסה', ארגון שבעבר התפתח כחלק טבעי של הנוף היהודי והציוני באמריקה והנה עתה הוא נאלץ לפנות לציבור במודעות מסחריות בעיתונות להגברת שורותיו. אמנם מאז שנות השבעים התפתח פמיניזם בעל תודעה וגאווה יהודית, אך בסופו של חשבון, טוען המחבר, פמיניזם זה – בהדגשותיו על נישואים מאוחרים, ילודה נמוכה וקריירה מקצועית – איננו תורם להצלחת הקהילה היהודית או להתאוששות תנועת הנשים הציוניות באמריקה. למרות ששפירו מתעלם מכך ששחרור האשה בארצות־הברית הביא נשים רבות ללימודי היהדות, ללימודי קודש, לקיום מצוות שונות שנחשבו לנחלת גברים בלבד, למעורבות מקצועית קהילתית ועוד – עדיין דיונו חשוב ומאלף.¹¹

שפירו מצביע גם, ובצדק גמור, על ירידת ההיסתנפות (affiliation) של יהודים אל ארגונים קהילתיים, הן מקומיים והן ארציים, דתיים (בעיקר בקרב הקונסרוטיביים) כחילוניים (כגון הוועד היהודי האמריקני, הקונגרס היהודי האמריקני ובני־ברית). בסיכום ספרו עורך המחבר את חשבון העתיד של יהודי אמריקה: האם יש לקהילה סיכוי לשרוד? לדיונו זה יש משקל רב ביחוד בהתחשב בממצאים של המחקר הדמוגרפי המקיף והיסודי האחרון, המגלים ששיעור נישואי התערובת הוא 52%, שהריבוי הטבעי נמוך מזה של החברה הכללית ואולי אינו מספיק לחידוש הטבעי של הקהילה, ושהקהילה היהודית היא בהחלט זקנה יותר מהחברה הכללית. שפירו מסכם, אם כן, את דיונו בזהותו שני זרמים בקרב חוקרי יהדות אמריקה: 'גישת ההתבוללות', הטוענת שההליכים הנוכחיים הפוקדים את יהדות אמריקה יביאו להתבוללותה; ו'גישת התמורה', הרואה בתהליכים אלה אך שינויים, שאינם מסכנים את המשכיות היהודית ואולי אף מבטאים חיוניות. הוא אינו רואה זרמים נוספים או עמדות שהן איכשהו בתוך. הוא עצמו נוטה באופן ברור לאסכולה הראשונה, הידועה גם בכינוי 'הפסימיסטית', והוא מונה שורת מלומדים התומכים בה: חלקם, בניגוד לבעלי הגישה 'האופטימיסטית', בוחנים בקפידה את איכות החיים היהודיים באמריקה, ובדיקתם תביא, לדעת שפירו, למסקנה כי ההיסטוריה של יהודי ארצות־הברית עוברת שינוי רדיקלי – היהודים האמריקנים נעשים לאמריקנים יהודים.¹²

11. E.S. Shapiro, *A Time for Healing*, pp. 246–250

12. לנישואי תערובת ראה: B.A. Kosmin et al., *Highlights of the CJF 1990 National Jewish Population Survey* (A publication of the Council of Jewish Federations in Association with the Mandell Berman Institute-North American Jewish Data Bank, The Graduate School & University Center, CUNY), New York 1991, Chart 14, p. 14; E.S. Shapiro, *A Time for Healing*, pp. 251–256
S. Goldstein, 'Profile of American Jewry', *American Jewish* המחקר הדמוגרפי ראה: *Year Book 1992*, 92, New York 1992, pp. 77–173
הפרשניות השונות ראה: E.S. Shapiro, *A Time for Healing*, pp. 285–287

רק ישראל עשויה לעורר התלהבות כלשהי בקרב אמריקנים אלה, אומר שפירו, וגם זאת רק באופן מוגבל. נאמן לתפיסתו, הוא איננו מותר מקום להשפעה משמעותית או לרלוונטיות רבה של ישראל בסוגיית ההישרדות היהודית באמריקה; למעשה, הוא אינו תורם רקע לדיון ציוני מעמיק ורב-צדדי בנושא. הוא מצטמצם בכך שישראל יכולה לשמש 'תחנה סופית' לאותם יהודים אמריקנים המסכימים עם ההנחה שאין כל עתיד ליהדות אמריקה.¹³

קריאת חמשת הכרכים משאירה את הקורא הישראלי משתאה. מצד אחד - זהו מפעל גדול ורחב-יריעה, המעבד ומפתח מחקרים קודמים רבים מן הדרגה הראשונה, פרי-עטם של מלומדים יהודים צעירים ומוכשרים; הספרים יוצאים בהוצאה לאור אקדמית יוקרתית ובחסות אגודה היסטורית יהודית-אמריקנית ותיקה ועם זאת גאה ודינאמית, במלאת לה מאה שנה; ובנוסף לכך - צבעיהם כצבע הדגל הישראלי וסמלי מגן-דוד מתנוססים על השער ובראש כל פרק - האם אין כל אלה מהווים ביטוי חותך וסמל מובהק לנצחון הרציפות היהודית בחברה בת-אמנציפציונית נאורה? ומצד שני, בעיקר בעקבות הכרך האחרון של הסדרה, עולות שאלות נוקבות: האם מסלול ההתערות התרבותית תוך שמירת הזהות היהודית - מסלול המתפתל כבר למעלה משלוש-מאות שנה בין התבוללות להיבדלות, כשלעיתים קרובות נדמה שיד ההתבוללות על העליונה - לא מגיע עתה לסוף הדרך? האם לא חלה שחיקה עמוקה בתוכני היהדות כך שנותרו ממנה עכשיו רק הסמל והשם? האם האינדיווידואליזם האמריקני, שהוא אבן הראשה בזהות הלאומית האמריקנית, המפרק את הכל לפרטים, ייעצר בפתח הקולקטיב היהודי? האם רצון החיים היהודי-הקבוצתי הוא מספיק מלֵבד נוכח הפתיחות והשפע שמזמנים הדמוקרטיה וכוחות השוק האמריקניים?

ב

פרופ' יעקב מרכוס, הנחשב למייסד חקר ההיסטוריה היהודית האמריקנית, מתמודד עם כמה משאלות אלו בסדרת ספרים שפרסם לאחרונה, במקביל לסדרה בת חמשת הכרכים של החברה ההיסטורית היהודית-אמריקנית. ארבעת הכרכים שלו - *United States Jewry 1776-1985* - דנים בתולדות יהדות אמריקה מאז העצמאות (1776) ועד ימינו. פרופ' מרכוס נולד בשנת 1896, ומתגורר ב-Marcus Square שעל-שמו בסינסינטי. הוא מלמד בהיברו יוניון קולג' מאז 1920 וייסד שם את ה-American Jewish Archives, הארכיון החשוב לתולדות יהדות ארצות-הברית. היד מתרוממת

13. לקראת הסיפא של ספרו (בעמ' 254-256) מצטט שפירו בהבלטה מחבר אמריקני שעלה ארצה וכתב מכאן ספר פולמוסי (בעברית ובאנגלית, ערוך כמכתבים לידיד בארצות-הברית) כנגד אשליית המשך הקיום היהודי באמריקה: H. Halkin, *Letters to an American Friend: A Zionist Polemic*, Philadelphia 1977; הספר בעברית: ה' הלקין, מכתבים לידיד יהודי באמריקה, תל-אביב 1977.

מסת־סקירה: יהדות אמריקה במבחן החירות והשגשוג

כמעט מאליה להצדיע בפני אישיות שבגיל קרוב למאה ממשיכה ליצור ולנסוך השראה.¹⁴

להבדיל מהכרכים בהוצאת החברה ההיסטורית היהודית-אמריקנית, ספריו של מרכוס מבוססים במידה רבה על חקר מקורות ראשוניים. מפעל גדול זה – הרואה אור בהוצאת Wayne State University Press, המתמחה בהוצאת ספרים מדעיים בתחום יהדות אמריקה – טבוע כולו בחותם אישיותו וגישתו של המחבר, וניכרת בו עקביות רבה לכל אורכו, לתועלת המעיין והחוקר, בתפיסת מצב היהודים באמריקה ומסלול התקדמותם.

הכרך הראשון (שראה אור ב־1989) עוסק בתקופה שעד 1840. המחבר דן באופן שיטתי וביד אמונה בהתפתחות הקהילה היהודית על כל היבטיה: החיים הכלכליים, מבנה חברתי ומוסדי, הנהגה ומנהיגים, סעד חברתי בקהילה, חינוך ותרבות, חיי הדת.¹⁵

בכרך זה וגם בבאים אחריו – ובזאת ניכרת מעלת הרציפות והעקביות של מחבר אחד – מרכוס מקדיש מקום מרכזי לבחינת דחיית היהודים מול קבלתם. למעשה הוא מתחיל את דיונו בסוגיה זו כבר לגבי התקופה הקולוניאלית, ותחת הכותרת 'Rejection' הוא דן באפליית שונות של היהודים, שנבעו בעיקר מהמסורת הנוצרית וחלקן נשארו שרירות וקיימות עד תחילת המאה התשע־עשרה. המחבר מזכיר לקורא כי שנאת היהודי לא היתה האיבה היחידה באמריקה כלפי 'זרים'. היו מתחים עצומים בין קבוצות פרוטסטנטיות שונות, וכל הפרוטסטנטים גם יחד גילו שנאה לקתולים ופחד מהם.

תחת הכותרת 'Acceptance' דן המחבר, ביתר הרחבה, בנושא התקבלותם של היהודים באמריקה. היהודים עצמם ידעו היטב שמצבם באמריקה טוב בהרבה מאשר בייבשת הישנה ונטו לראות בה את המעלות בעיקר. החברה הלא־יהודית, מצדה, היתה זקוקה ליהודים מבחינה כלכלית. העילית הקולוניאלית סיפחה אתוס של סובלנות ואפילו של פלורליזם דתי; השכבות העממיות גילו בדרך־כלל יחס נוח, ולדוגמה, ספרי השנה הנפוצים באמריקה הקולוניאלית כללו לעתים קרובות את לוח החגים היהודיים. עד מהרה נוצרו דפוסים של שיתוף פעולה ועזרה הדדית בין יהודים ללא־יהודים בנושאים מוניציפליים, פילנתרופיים, ואפילו דתיים.

מה היתה התוצאה של משחק כוחות הדחייה והקבלה? מרכוס דן בזאת כאן ובכל הכרכים הבאים לגבי כל תקופה. לגבי התקופה הקולוניאלית וראשית הרפובליקה,

14. לספר הכולל מאמרים ביוגרפיים על מרכוס ורשימת פרסומיו, ראה: J.R. Marcus, *Essays in American Jewish History: To Commemorate the Tenth Anniversary of the Founding of the American Jewish Archives*, Cincinnati 1958

15. J.R. Marcus, *United States Jewry 1776–1985*, I, Detroit 1989, 820 pp. מרכוס עומד כאן בקיצור על התקופה הקולוניאלית, שאת מחקרו היסודי עליה פרסם ב־1970 בשלושה כרכים, תחת הכותרת *The Colonial American Jew*, וראה: י"ר מרכוס, מבוא לתולדות יהדות אמריקה בתקופת ראשיתה, ירושלים 1971.

בכל אופן, מסקנתו היא כי היהודים התערו בחברה הכללית ברוב תחומי החיים, ובוודאי בעסקים. אך גם בתחום רגיש כמו החינוך, יהודים בעלי אמצעים שלחו את ילדיהם לבתי ספר פרטיים יחד עם האריסטוקרטיה המקומית. על רקע זה, וגם משום שהקהילה היתה אז קטנה מאוד, אירעו נישואין מעורבים, אך הם היו למורת רוחה של הקהילה, שבד בבד עם ההתערות התרבותית ניסתה להישאר נאמנה לזהותה הדתית ולערכיה המסורתיים. היהודים של ימי הראשית ראו באמריקה את ביתם, אך שרדו כיהודים.

בשני פרקים נוקבים (פרקים 13 ו-14) דן המחבר בכוחות הדחייה שפעלו כנגד היהודים בשנים 1776-1840. בפרק 13 הוא מתמקד בעמדת המדינות השונות ובעיקר ב'חוקי יום ראשון', שאמנם לא כווננו במפורש נגד היהודים אך פגעו בפרנסתם. ועם זאת הוא עומד גם על תגובתם של היהודים - הם טענו בעוז כי הן מבחינת החוקה והן מבחינת המסורת המשפטית אמריקה איננה נוצרית, היא מחויבת להפרדת הדת מהמדינה, ואין אף רשות הזכאית לאסור על היהודים לעבוד ביום שאין לו משמעות עבורם. פרק 14 דן ביחסו של הציבור הרחב ליהודים: הוא בודק קונקרטי עמדות של בוז וגילויי אפליה כפי שבאו לידי ביטוי באוצר המלים של התקופה, בספרות יפה, בעמדות של אנשי המעמדות השונים, בדעות קדומות דתיות ובתופעת המיסיונריות. גורמי הדחייה לא היו בעלי השפעה מרחיקת לכת, הוא מסכם, כיוון שכמעט תמיד היה מרחק גדול בין עמדה קדומה לבין תרגומה לחוק מפלה (הוא דן ב'חוק' ולא בפגיעה פיסית, כי כמעט שלא הופעלה אלימות כנגד יהודים), ותמיד היו גויים שהתנגדו לעמדות הללו, וכן כיוון שהיהודים עצמם נאבקו.

בכל אופן, לצד כוחות הדחייה פעלו גם גורמי קבלה, וזהו הנושא של פרק 15. ראשית כל, מציין מרכוס, בתחילת התקופה הנדונה היתה קבלה מבחינת חוקי המדינות, דהיינו, היהודים קיבלו את מלוא הזכויות בכמה מדינות, ואת רוב הזכויות בשאר המדינות. גם מבחינה דתית, למרות שהיהודים היו הקבוצה הלא-נוצרית היחידה, הם התקבלו כחלק מ'אמריקה'. השכבות העליונות קיבלו את היהודים, לעתים בעניין מיוחד; גם הציבור הרחב קיבל אותם בדרך-כלל, אם כי היו גם היו יוצאים מן הכלל. עניין ביהודים של תקופת התנ"ך ובלשון העברית היה מקובל למדי בתרבות האמריקנית הפרוטסטנטית. עד כמה שידוע על תקופה זו, היהודים התקבלו לכל האגודות החברתיות והתרבותיות. יש הוכחות לביטויים שונים ומגוונים של כבוד ועזרה הדדית. בסוף התקופה הנדונה רוב המדינות העניקו ליהודים שוויון זכויות מלא, והבודדות שלא עשו כן - מספר היהודים בהן היה מועט.

התקבלות זו של היהודים אצל החברה הכללית היא שעודדה ללא הרף כמעט את ההתערות וההשתלבות שלהם בה. עם זאת המחבר עומד גם על תהליך שהוא מכנה 'deculturation', דהיינו, ויתור על עקרונות ומנהגים מצד אלה השואפים להתקבל בחברת הרוב. אך ויתור זה איננו זהה לויתור על הזהות היהודית. גם כאשר הנטייה להתקבל היא דומיננטית וכרוכה בהתפרקות ממורשת העבר, חולפים כשלושה דורות, להערכתו, עד אשר מגיעה השתלבות זו לכלל התבוללות או טמיעה. אחד הביטויים של ההתבוללות הם נישואין מעורבים, אם כי גם הם לא תמיד כרוכים בויתור על

מסת-סקירה: יהדות אמריקה במבחן החירות והשגשוג

הזהות היהודית או על גידול הילדים כיהודים. הערכת המחבר היא שבשנים 1776-1840 שיעור הנישואין המעורבים בערים שבהן חיו רוב היהודים היה כעשרה אחוזים, וביישובים הקטנים היה שיעור גבוה יותר.¹⁶

הכרך השני מוקדש בעיקר לשנים 1840-1860, של 'ההגירה הגרמנית'. בין השאר הוא עוסק בהתפשטות היישוב היהודי באזורי הדרום, המערב והמערב התיכון - נושא שמרכוס עסק בו בהרחבה בכל עבודותיו לאורך השנים. למרות ההתפשטות הגיאוגרפית נוצרו אזורים של ריכוזי יהודים. התרכזות דמוגרפית זו בלמה או האטה את מגמות ההתבוללות; ועל סדר-היום ההיסטורי נשארה אם כן שאלת יחסי היהודים והחברה הכללית.

המחבר מקדיש פרק מיוחד (פרק 12) לבדיקת כוחות הדחייה בתקופה זו, והוא מפרט גילויים של דעות קדומות ואפליה דתית וחברתית. יחד עם זאת הוא שואל, בסעיף מיוחד, עד כמה רצינית היתה הדחייה, ומבהיר:

המאבק העיקרי [בתקופה שלפני מלחמת האזרחים] היה בין קתולים לפרוטסטנטים. היהודים עמדו בשמחה על המדרכות וקיוו כי אף אחד מהצדדים לא ישתלט. כל צורה של שלטון כנסייתי היתה מסכנת את הישגיהם. רגשית, הם נטו לצדד בפרוטסטנטים, שגליון הרדיפות מצדם היה קצר יותר ופחות אלים. למרות שדעות קדומות כנגד היהודים לבשו ממשות, הרי הן היו כלא-כלום לעומת ההרג של פרוטסטנטים וקתולים אלה את אלה ולעומת היחס למורמונים.

יהודי אמריקה התארגנו אז בעיקר כנגד סכנות ליהודים מעבר לים. הם מחו נגד עלילת דמשק, ומכיוון שלא היו מרוצים מכך שממשלתם לא מתערבת, הם הקימו בסופו של דבר (ב-1859) את 'ועד הצירים לישראלים האמריקנים'. נוסף לעזרה דיפלומטית ליהודים מעבר לים נענה הוועד לפניות של משה מונטיפיורי וגייס כספים למען יהודי ארץ-ישראל.¹⁷

מרכוס חוזר לדיון מפורט בכוחות הדחייה בכרך השלישי בסדרה, הן בשנים 1860-1920. הוא מתרכז בגאות האנטישמיות החברתית והחברתית-כלכלית שכוונה כנגד ההתקדמות המהירה של היהודים בסולם הכלכלי. אך האנטישמיות בארצות-הברית מעולם לא הגיעה לדרגה של התארגנות פוליטית. ארגון שהיה קרוב לכך היה הקו'קלוקס-קלן, אולם המחבר מסכם לגביו כדלהלן:

דעות קדומות כנגד היהודים מצאו ביטוי לפעמים באלימות. באופן כללי הקו'קלוקס-קלן הישן [1866-1871] הניח להם. טרוריסטים אלה היו

J.R. Marcus, *United States Jewry 1776-1985*, I .16

Ibid., II, 1991, 419 pp. .17

מעוניינים בעיקר בהנצחת השליטה על העבדים לשעבר בנוסח שלפני מלחמת האזרחים, וזאת הם הצליחו להשיג על-ידי דיכוי אכזרי, הצתה ורצח.

התנועה הנייטיביסטית (שהתארגנה כ'אגודת ההגנה האמריקנית'), והיתה פעילה מאוד בסוף המאה ה-19, והקו קלוקס קלן החדש (שהיה בשיאו בשנים 1913-1925) כיוונו את פעילותם בעיקר כנגד קתולים. במפלגה האגררית הפופוליסטית היו גילויי אנטישמיות; אך המחבר עונה בלאו רבתי לשאלה האם המפלגה היתה נגד היהודים:

ההתקפות הפופוליסטיות על ה"יהודים" היו במהותן מלוליות, רטוריות וסמליות יותר מאשר ממשיות... המפלגה הפופוליסטית בתור שכזו מעולם לא היתה עוינת ליהודי בשר ודם.

גם את החוק משנת 1921 של הגבלת ההגירה - חוק שהשפיע על גורלם של מיליוני יהודים - מציע המחבר לראות באופן מלא יותר:

כוחות ורגשות, תנועות ואנשים, הביאו ללידת חוק מכסת ההגירה משנת 1921. כוחות אלה היו כלכליים, גזעיים, דתיים ואפילו פוליטיים. הקתולים החדשים הנשפכים פנימה נועדו ללא ספק להצטרף למפלגה הדמוקרטית; והרפובליקנים, עתה בהנהגה, היו מאוד לא מאושרים מתחזית זו. החוק של שנת 1921 הרחיק רבים לא עקב עוינים או טיבם, אלא בגלל גזעם ודתם. חוק הגירה זה הגביל את הנכנסים לשלושה אחוזים מכל קבוצה לאומית שהיתה כאן [בארצות-הברית] לפי מפקד האוכלוסין של 1910. הוא היה מכוון כנגד סלאבים, איטלקים, יהודים וקתולים.¹⁸

למרות חוקי ההגירה, גם גורמי הקבלה פעלו בתקופה זו, 1860-1920 (ולחם מוקדש ראשית כל פרק 10). היהודים התקבלו לעולם הפוליטיקה האמריקנית, ונעשו מורגשים בו בהיקף ארצי החל משנות החמישים של המאה התשע-עשרה. המחבר מפרט קונקרטי את השמות והתפקידים בכל תחומי ורמות הממשל. היהודי הראשון בממשלת ארצות-הברית היה אוסקר שטראוס, שכיהן החל מ-1906 כשר המסחר והעבודה. תפקיד חשוב אולי יותר מילא ברנרד ברוך, שכיהן בממשל וילסון החל מ-1918 כיו"ר הוועדה לתעשיות המלחמה. המחבר דן בהרחבה בלואי ברנדייס, שהיה מועמד לממשלת וילסון ב-1912 ובסופו של דבר מונה לשופט עליון ב-1916. ברנדייס היה רפורמטור נועז, ובדומה לו היו בתחילת המאה העשרים לא מעט רפורמטורים יהודים נוספים שפעילותם נודעה בכל רחבי ארצות-הברית. אישים אלה אמנם לא ייצגו 'קול יהודי' (תופעה שהתגבשה מאוחר יותר במהלך המאה העשרים), אך הם בדרך-כלל נודעו כיהודים, לעתים אף כציונים. מאז שנות השמונים של המאה התשע-עשרה נהגו מועמדים לנשיאות ולתפקידים רמים אחרים בארצות-הברית לציין

¹⁸. Ibid., III, 1993, 925 pp.

את מחויבותם לעזור ליהודים הסובלים ברוסיה; ומאז הצהרת בלפור ב־1917 החלו מועמדים כאלה להביע אהדה כזו או אחרת למפעל הציוני.¹⁹ טיפוסי לעבודתו של מרכוס הוא מחקר גורמי הדחייה והקבלה גם במישור המקומי. הפרק הדין בכך (פרק 15) טוען ומסכם כי ברמה המקומית היתה קבלה מפורשת.²⁰ ההצלחה הכלכלית והפתיחות הכללית באמריקה האיזו את ההתערות התרבותית, שִׁמְצָדָה העניקה לקיבוץ היהודי גמישות, חיוניות וכושר הישרדות גדול. המחבר סוקר את החיוניות והיצירתיות היהודית בתחומי החברה, כולל סעד חברתי (פרקים 17-19), חינוך ותרבות (פרקים 20-23). אלה פרקים גדושים עובדות ושמות, אך יש בהם גם משהו מרתק – פירוט של מאמץ כביר של קבוצה לאומית מוכשרת להתקיים בתנאים של חברה פתוחה ווולונטריסטית.

הציונות בגרסתה האירופית – המדגישה את כשלון האמנציפציה, מבטאת אי־אמון במערב וגורסת שאין עתיד ליהודים בו – לא היתה יכולה להיות מקובלת על יהדות אמריקה, גורס מרכוס. ולכן כל זמן שהציונות הופיעה בארצות־הברית בנוסח המופתי, האירופי, היא לא השתרשה שם (מדובר בכרך זה בעצם על התקופה שלפני מלחמת העולם הראשונה). ולכן גם, טוען מרכוס, היא הותקפה במיוחד מצד הזרם הרפורמי, שהיה מעורה ביותר בחיים האמריקניים.

הכרך הרביעי, למרות הכותרת הכרונולוגית, מוסיף ומעבה את הכרך הקודם בעיקר בתקופה שעד 1921. לשנים 1921-1985 מוקדש בעצם רק האפילוג (שהוא אמנם פרק נרחב בפני עצמו, של כשבעים עמוד).

שלושת הפרקים האחרונים של הכרך (21-23) דנים בציונות האמריקנית בעיקר כפי שנערכה מחדש מאז פרוץ מלחמת העולם הראשונה. בדומה לכרך של סורין (השלישי בסדרה של החברה ההיסטורית), גם כאן מציג מרכוס את מה שנראה לו כתשובה יהודית־אמריקנית מקורית למקבילית הכוחות של דחייה/קבלה, שהוא חוזר אליה מדי פעם לאורך הסדרה.

כיוון שמרכוס דן כאן בציונות כפי שעוצבה באמריקה, הוא מבכר להתחיל ב'ציונות הנוצרית', ששורשיה נעוצים כבר במאה השבע־עשרה. מאוחר יותר ובמקביל היה גם עניין יהודי אמריקני בארץ־ישראל. המחבר מפרט את האהדה הנוצרית בארצות־הברית לרעיון הציוני עד סוף המאה התשע־עשרה.²¹

מכל האישים הציונים שפעלו לפני 1914 מרכוס מקדיש סעיף מיוחד רק לאחד, או נכון יותר לאחת – הנרייטה סאלד. היא לא היתה ציונית טיפוסית ליישוב בארץ־ישראל; בדומה למגנס היא היתה פציפיסטית ורגישה מאוד לזכויות הערבים תושבי הארץ. היא צידדה בפתרון דו־לאומי בשאלת יחסי היהודים והערבים בארץ. סאלד היתה שומרת מסורת, אך לא גילתה כל אהדה לאורתודוקסיה של היישוב הארץ־

19. 'Acceptance: Politics, 1860-1920', *ibid.*, pp. 191-218

20. 'Judeophobia and Antigentilism', *ibid.*, pp. 359-382

21. J.R. Marcus, *United States Jewry*, IV, 952 pp. 'עמ' 644-641

ישראלי. מרכוס מוצא לנכון גם לעמוד על כך שסאלד היתה נושאת משרה ציבורית רמה בממסד הציוני ויחד עם זאת הקפידה על מוסר עבודה גבוה. מבחינת התפיסה הציונית, הנרייטה סאלד העניקה תוכן לציונות האמריקנית המתנזרת מעלייה – מתן עזרה רפואית לעם היושב בציון. היה זה אתגר מרגש עבור נשות אמריקה הציוניות בדרכן.²²

האישיות הציונית האחרת שמרכוס נותן לה משקל רב מאוד היא לואי ד' ברנדייס. מרכוס רואה בו מעין 'הנרייטה סאלד' של ארגון הגברים הציונים, ומקדיש לו פרק נרחב תחת הכותרת 'הרצל האמריקני: לואי דמביץ ברנדייס'. ברנדייס, אמריקני הן בדרכו אל הציונות והן בטיב הציונות שלו, הגיע עד מהרה לעימות עם וייצמן על הדרך לבניית ארץ-ישראל. ברנדייס והמחנה שהנהיג התנגדו למתכונת הווייצמנית של קרן היסוד, שלא הפרידה בין כספים המיועדים למטרות כלכליות מפורשות לבין כספים הזורמים למטרות כלליות. הברנדייסטים הזהירו כי ערוב תחומים זה יביא להחלשת המוטיבציה לעצמאות כלכלית, לניפוח הביורוקרטיה, ואף לשחיתות. העימות ההיסטורי היה בוועידה הציונית בקליוולנד ביוני 1921. וייצמן דיבר כיהודי אשר סבל תחת עול הרוסים; הוא היה יהודי עד למח עצמותיו, שרוי ורווי בידישקייט. ברנדייס היה "אמריקני" בראשית דבר ובסופו; הוא מעולם לא סבל מהגבלות משפילות'. לכן ברנדייס גם מעולם לא ראה בקרן היסוד מפעל גאולה לאומי הקורא לעם לתרום ללא הבחנה. תכניתו של ברנדייס, שהיתה אמריקנית בדפוסייה – גורס המחבר – אמנם לא התקבלה באותה ועידה; אך אין זה מקרה שעד מהרה תורה הקבוצה שדגלה בעקרונות ברנדייסטיים (בראשות רוברט סאלד) להנהגת התנועה האמריקנית.²³

המחבר עומד על תפיסתו של ברנדייס, לפיה ארץ-ישראל היהודית אמורה להיות גרסה משובחת יותר של אמריקה; על-ידי כך עשה ברנדייס את הרעיון הציוני משמעותי עבור היהודי האמריקני הטיפוסי – שהוא בדרך-כלל ליברלי, דבק באתוס של אמריקה ורואה בה את ביתו, ויחד עם זאת שואף לבטא את זהותו היהודית.

בהגותו גיבש השופט העליון [ברנדייס] סינתזה של האמריקניות שלו והציונות שלו. ארץ זו [אמריקה] – עם כל פגמיה – היתה התבנית שלו. עבורו אמריקה, אידיאלים יהודיים וציונות אמורים היו להשתוות. הן ארצות-הברית והן התנועה הלאומית היהודית הדגישו צדק חברתי ודמוקרטיה; המלה דמוקרטיה היתה קודש הקדשים; תקוותו היתה כי הדמוקרטיה תפרח במלואה בארץ-ישראל ... בדומה לאחד העם, שאת כתביו קרא באנגלית, הוא קיווה כי המדינה החדשה תהיה מרכז לרוח היהודית המבוססת על תרבות עברית. בדומה לרפורמים, ברנדייס הטיף את גרסתו שלו על אודות השליחות היהודית. הרפורמים מאמינים שאלהים פיזר את היהודים בעולם על מנת

22. Ibid., pp. 652–654

23. 'The American Herzl: Louis Dembitz Brandeis', *ibid.*, pp. 659–697, quote, p. 691

מסת־סקירה: יהדות אמריקה במבחן החירות והשגשוג

שיהיו אור לגויים; ברנדייס לימד כי מציון יצאו החוק והמשפט, וכן תצא ממנה הלכה רוחנית חילונית שתאיר את המזרח התיכון בתרבות המערבית, ותועיל לאנושות כולה.²⁴

ההשוואה שמרכוס עושה בין הציונות האמריקנית נוסח ברנדייס לציונות הקלאסית כפי שביטא אותה וייצמן היא מאלפת:

היהודי המזרח־אירופי - החבר הטיפוסי בארגון ציוני - חש בבית במפעל התקומה המבוסס על מסורת דתית ... [לעומת זאת] הציונות בשביל ברנדייס היתה הרפתקה שהוא לקח אותה ברצינות אין־קץ. בשביל וייצמן הציונות היתה כוח סוחף, כמעט דתי בעצימותו. בשביל השופט העליון הציונות היתה אתגר כלכלי־מדיני ...

לפי ברנדייס, על ארץ־ישראל היהודית 'להיות חברת מופת אשר תשרת כמעבדה לבעיות חברתיות שמטרידות עדיין את המדינות הדמוקרטיות'.²⁵ בפרק 23, הסוגר את שלישיית הפרקים הדנה בציונות, עומד מרכוס מהיבט נוסף, לגישתו, על אי־התאמתה של הציונות הקלאסית לנסיבות האמריקניות, והוא עושה זאת במידה רבה בדרכו המקצועית - פירוט קונקרטי של ארגונים, חוגים ואישים מרכזיים ששללו בתוקף (בתור 'אנטי־ציונים') את הציונות, או שהסתייגו (בתור 'לא־ציונים') בעיקר מן ההיבט המדיני שלה. הציונות בארצות־הברית ניצחה בסופו של דבר, אך התבייתה־התאמרה' תוך כדי כך, טוען מרכוס ומפרט: העלייה איננה עיקרון המקובל על הציוני האמריקני. הציונות היא בשביל היהודי־האמריקני חלק מתפיסת הסולידריות היהודית - יש לעזור ליהודים בכל אתר ואתר. ואם ארץ־ישראל נעשתה מקום מפלט ליהודים - בייחוד אחרי שארצות־הברית נעלה את שעריה, כולל בשנות השואה - הרי שמצווה לתמוך בקיומה ובהתפתחותה. הציונות מעניקה חיוניות וצבע לדרכו של היהודי־האמריקני, המתנהלת בין התבוללות בחברה הכללית לבין היבדלות ממנה. היא מחזירה לו מודעות היסטורית והכרה בערך עצמו ותרבותו. היא מעניקה לו גאווה. היא מציבה אותו במרכז העשייה הכלל־יהודית. היא מעניקה לו דפוס זהות יהודית מקובל על הכל כמעט. לציונות כזו, הנותנת תחושת ליכוד ויעוד לקהילה, יש סיכוי שתאומץ בידי כל חברה.

האם הודות לתפקוד הכללי - המרכזי והמרכזי - של הציונות בקהילה אפשר לראות אותה כהישג הגדול ביותר של יהדות אמריקה? מרכוס מפקפק בכך. הוא מזכיר את התנועה הקונסרווטיבית והתנועה הרפורמית, 'תנועות חדשות ואמריקניות בייחודן המקיפות מיליוני מזדהים, המבטאות מהפכה דתית בעלת חשיבות עצומה, מבטאות את השינוי הרדיקלי ביותר ביהדות מאז עליית הקראות במאה השמינית'.

24. ציטטה, שם, עמ' 695. בדומה לסורין, מסתמך מרכוס במידה רבה על העבודות המפורסות בהערה 5 לעיל.

25. ציטטה, שם, עמ' 696.

ואכן, המחבר איננו עומד בספריו כלל על ההשפעה הרוחנית-תרבותית של הציונות או של ארץ-ישראל היהודית על יהדות אמריקה. לתפיסתו (כפי שביטא אותה בהרחבה במקום אחר) התרבות היהודית-אמריקנית היא שילוב מורכב של מורשה יהודית עם הציוויליזציה האמריקנית; וכך גם התרבות היהודית בארץ-ישראל איננה אלא שילוב מורכב של מורשה יהודית עם השפעות האזור שבו מתקיימת המדינה.²⁶

נאמן לשיטתו, חוזר מרכוס באפילוג (הדן, כזכור, בשנים 1921-1985) לפרט את כוחות הדחייה מול גורמי הקבלה. האנטישמיות בארצות-הברית התמידה מאז תום מלחמת העולם הראשונה, ואף גאתה לפחות עד כניסת אמריקה למלחמה נגד המדינות הפשיסטיות (דצמבר 1941). אך המלחמה הפנים-אמריקנית הזו כנגד היהודים נכשלה. מאז ההכנות של ארצות-הברית למלחמה החיצונית התרחבה הכלכלה ויצרה מקומות עבודה רבים; התחיקה החברתית-כלכלית של הניו-דיל הקטינה מתחים; גרמניה הפועה כאויבת של ארצות-הברית ושל היהודים, וכך נעשתה האנטישמיות לבלתי-פטריוטית. ובכל זאת, המלחמה הפנימית כנגד היהודים הצליחה במידה מסוימת:

רוזוולט הוציא את עמו מתוך המשבר וריסק את הרייך השלישי, אולם הוא היה חסר-מוסר בכך שסירב לעזור ליהדות אירופה בשעה העצובה ביותר בהיסטוריה היהודית מאז פרצו לגיונות טיטוס את חומות ירושלים. היהודים כאן היו משותקים מפחד; מנהיגם, סטיפן ס' וייז, חולה סרטן כבר אז כנראה, היסס להיפרד מרוזוולט. כל מחאה ציבורית נגד הנשיא האהוב - ובייחוד בעת מלחמה - היתה עלולה לפגוע באינטרס היהודי. היו יהודים במשרות גבוהות שלא עשו ולא כלום, למרות שידעו היטב את אופיו של המשבר; הנרי מורגנטאו (ג'וניור), שר האוצר, היה חריג בולט בנוף זה. מה שהממשלה עשתה לבסוף היה מעט מדי ומאוחד מדי.

האנטישמיות נחלשה מאוד אחרי מלחמת העולם השנייה, אך זהו תהליך אטי ומסובך. מאז שנות השישים התפתחה אנטישמיות שחורה; וגם שנות המלחמה הקרה הותירו משקע אנטי-יהודי. הפונדמנטליזם הנוצרי, השואף לבטל את ההפרדה בין דת ומדינה, היה ונשאר כוח פוטנציאלי עצום המותח את שריריו מדי פעם.²⁷

בעברו לסעיף 'קבלת היהודים' מסכם מרכוס כי כוחות הקבלה גברו בשנים האחרונות כמעט בכל תחומי החיים. היוצא מן הכלל היחידי הוא כנראה תחום החיים החברתיים - כאן מעדיפים הלא-יהודים לחיות את חייהם לעצמם. חוק הזכויות השוות מ-1964 הוא נקודת ציון חשובה בהתפתחות השוויון הלכה למעשה בחיים האמריקניים. החדירה היהודית לתחומי כלכלה שונים וכן לאקדמיה היא מרשימה ביותר. גם בחיי הדת גבר שיתוף הפעולה הן עם קתולים והן עם פרוטסטנטים. ושוב חוזרות ועולות - בין הפך-מטרים של 'דחייה' ו'קבלה' - שתי הסוגיות הכרוכות בכך: אם כוחות הקבלה גוברים באופן כה מוחץ, מה נשאר באמת יהודי

²⁶ Moment, VI, nos. 3-4 (March/April 1981), p. A 78

²⁷ J.R. Marcus, United States Jewry, IV, pp. 755-765, quote, pp. 759-760

(Judaic) בתהליך ההישרדות של הקהילה? ומה מקומה של הציונות בהקשר זה? מרכוס מדגיש, ראשית כל, את עצם הריכוזיות הדמוגרפית של היהודים באזורים מסוימים של ארצות־הברית ובתוככי המדינות השונות, ריכוזיות שאמנם התרופפה אך לא נעלמה כליל, לדעתו. הוא מוסיף ומוצא לא מעט חיוניות בעלת אופי יהודי בתחומים השונים – בחיי הדת על כל גוניהם, בחינוך, ביצירה תרבותית ובהשכלה, בחיי ארגון המכוונים לנופש ולבילוי תרבותי, בסעד חברתי ונפשי ובפעילות קהילתית על היקפיה ורמותיה השונות. תחום פעילות נוסף שיהדות אמריקה מגלה בו חיוניות וייחוד יהודי הוא העזרה לקהילות שמעבר לים.

מאז לידתה נזקקת ישראל לתמיכת יהדות אמריקה. יהדות אמריקה לא תמיד מאושרת מן השימוש בכספים בישראל, בייחוד כשהשימוש נעשה מתוך שיקולים מפלגתיים צרים או אינטרסנטיים. אולם רוב המוסדות היהודיים משתמשים בהשפעתם הפוליטית לעזור לישראל להישרד; הם לעולם לא שוכחים כי המדינה היהודית נמצאת תחת איום של מיליוני מוסלמים עוינים, לכל אורך הדרך ממרוקו ואלג'יריה עד אירן ופקיסטן. בסיכום דיונו זה מעיר המחבר כי האפקטיביות של איפא"ק, ארגון השדולה למען ישראל שמקורו בימי הנהגתו הלוחמנית של אבא הלל סילוור, עדיין נדרשת.²⁸

יותר מחמישים ארגונים ציוניים פועלים בארצות־הברית בהיקף ארצי, באינטנסיביות משתנה, בהתאם לצרכים של ישראל בתקופה נתונה. רק יהודים אמריקנים מעטים יסרבו לתמוך בישראל; אך ספק אם רבים מהם יסכימו שישראל תהיה במרכז פעילותם. יש ביניהם הסבורים כי עצם הפיזור היהודי בכמה ריכוזים על פני תבל – יש בו דווקא תוספת ביטחון לעתיד העם היהודי. זאת ועוד: בקרב יהודי אמריקה רווחת הציפייה שישראל תהיה לא רק מדינה המגשימה ציונות, אלא גם מדינה הנאמנה ל'ציון' – 'ציון' במובן של ערכים רוחניים נשגבים במורשת העם באשר הוא.²⁹

הכרך החותם הזה, שנכתב ב־1985 (ופורסם ב־1993), לא כולל ממצאים כלשהם

28. Ibid., pp. 306–307

29. Ibid., pp. 807–808. בראיון לכתב־העת *Moment* (לעיל, הערה 26), אומר מרכוס כי פיזור העם היהודי על פני תבל מגדיל את סיכויי ההישרדות שלו, ומנסח את עמדתו בנושא הציוני כלהלן: 'אין ספק [שישראל משמשת עיר מקלט ליהודים]. הסיבה שאני נותן לישראל, ונותן בנדיבות רבה, היא כי מוכרח להיות מקום שאליו יכול היהודי ללכת ... [אך] מעולם לא הייתי ציוני שרוף. מעולם לא הצטרפתי לארגון ציוני. בשנות העשרים חייתי קיץ בארץ־ישראל המנדטורית. חזרתי לאמריקה תחת רושם רב. כתבתי שני מאמרים ... שניהם מאוד־מאוד אוהדים. אך מעולם לא הצטרפתי לארגון ציוני כי אינני רוצה שמישהו יגיד לי מה לעשות. אני משתייך לארגון יהודי אחד בלבד וזהו בני־ברית. הם מעולם לא אומרים מה לעשות מלבד לכתוב המחאה; ואני כותב את המחאה, שם, עמ' 79–80. בתקופה מוקדמת יותר נהג מרכוס להדגיש את הערכים הדמוקרטיים־החברתיים והחלוציים של המפעל הציוני כמניע מרכזי לתמיכתם של יהודי אמריקה, ולתמיכתו שלו, בציונות. ראה: J.R. Marcus, 'Zionism and the American Jew', *The American Scholar*, 2 (1933), pp. 279–292

על השיעור הגבוה של הנישואין המעורבים בשני העשורים האחרונים. כזכור, אינדיקציות שונות למצב זה התפרסמו כבר במהלך שנות השמונים ונכללו בספרו הנ"ל של שפירו. האפילוג של מרכוס מביע דאגה ממגמת ההתבוללות, אך משפטי הנעילה שלו אופטימיים. לפי הערכתו, יהדות אמריקה, הן כקבוצה דתית והן כגוף אתני, תמשיך לנווט בהצלחה בין כוחות הדחייה והקבלה, תמשיך לשמור על זהותה ואף להיות יצירתית, למרות ההתערות המעמיקה בחברה הכללית.

לגישתו של מרכוס, נעיר בסיכום, מה שמבטיח את הקיום היהודי בארצות-הברית הוא אופיה הדמוקרטי וזכויות האזרח המשוריינות בחוקתה. מרכוס משלב במהלך הספר - לעתים קרובות בחן ובהומור מיוחדים - קטעים ביוגרפיים מתולדות משפחתו ומחיינו שלו. באחד הקטעים הללו הוא מספר:

לפני שנים רבות, פרופ' מרכוס, היסטוריון המלמד בהיברו יוניון קולג' בסינסינטי, התקשר לד"ר אס"ו רוזנבך, המלומד חובב הספרים, ושאל אותו האם יש ברשותו מסמכים חשובים בתחום ההיסטוריה היהודית-האמריקנית. ד"ר רוזנבך השיב, כן, בבעלותו המסמך החשוב ביותר בכל דברי ימי יהדות אמריקה. כאשר מרכוס שאל אותו האם יוכל לראותו ניגש רוזנבך לכספת והוציא ממנה מסמך ממוסגר שהיה על הרצפה והראה אותו למרכוס. ההיסטוריון הכיר מיד את המסמך ופנה לד"ר רוזנבך באמרו: 'אתה צודק; זהו המסמך החשוב ביותר בתולדות יהדות אמריקה'. זה היה עותק מקורי של מגילת הזכויות [של חוקת ארצות-הברית].³⁰

סיפור היסטורי זה מלמד היטב על עולמו הרעיוני של פרופ' יעקב מרכוס והולם את הרוח שבה נכתבו ארבעת הכרכים: אמריקה הדמוקרטית היא הערובה להתפתחות יהודית שם. אך השאלה החסרה היא האם הגנת זכויות הפרט וקדושת האינדיווידואליזם מבטיחות גם את ההתפתחות הקבוצתית של היהודים ושל בני קבוצות אחרות? מרכוס נוגע באופן חלקי מדי במכלול הזה (לדוגמה, אישיותו ופועלו של הוראס קאלן [H. Kallen, 1882-1974], הנחשב לאבי האידיאולוגיה של הפלורליזם התרבותי, לא זוכים אצל מרכוס לדיון בסעיף מיוחד, אם כי ארבעת הכרכים משובצים בעשרות רבות של אישים הנדונים בסעיפים מיוחדים). אין ספק שזהו אחד האתגרים המרתקים העומדים עדיין בפני מרכוס ותלמידיו ובפני כל חוקרי יהדות אמריקה.³¹

30. J.R. Marcus, *United States Jewry*, IV, p. 286

31. לסוגיית הפלורליזם והאינדיווידואליזם ראה: א' גל, 'היהודים בעולם החדש - האומנם גלות ייחודית?', בתוך: מירי אליאב-פלדון (עורכת), גילוי אמריקה: 500 שנה בפרספקטיבה היסטורית, ירושלים 1994.

ספרו של הווארד סאקאר - *A History of the Jews in America* - דן ישירות בהיבט שהונח במידה רבה בעבודתו של מרכוס - הפלורליזם האתני בחברה האמריקנית. סאקאר כתב ספר של יותר מאלף עמודים, בעל אופי אנציקלופדי לעתים, אך כתוב בסך־הכל באופן קולח למדי ומקיף את ההיסטוריה היהודית האמריקנית מראשיתה. סאקאר הוא פרופסור להיסטוריה מודרנית באוניברסיטת ג'ורג' וושינגטון, מאחוריו כבר כעשרה ספרים בנושאים יהודיים ואחרים. הספר (המוקדש לאביו של המחבר, ד"ר אברהם סאקאר, מייסד אוניברסיטת ברנדייס) מתבסס על מונוגרפיות ומחקרים־לעומק בנושאים יהודיים־אמריקניים אשר, כזכור, התפרסמו בשפע בשנים האחרונות. אך אין זה בשום פנים ואופן ספר אקלקטי; נהפוך הוא: המחבר מצויד בהשקפה ובידע משלו, והוא חותר לאינטגרציה של החומר על־פיהם.

בעיקרו של דבר, סאקאר מתמודד עם אותה דרמה היסטורית ייחודית שהתמודדו אתה כל המלומדים שהזכרנו עד כה: הדרמה של הישרדות לאומית במסגרת של חברה חופשית, חברה שהיתה תמיד נוחה ליהודים, והמעניקה להם עתה שוויון מוחלט ושפע של הזדמנויות. העניין העומד במרכז הדיון של סאקאר הוא, כאמור, היסוד הפלורליסטי של החברה האמריקנית ומשמעותו לגבי ההישרדות היהודית.

פרק שלם, בהיר ומרתק, מוקדש לדיון בסוגיה זו (פרק 12), תחת הכותרת 'The Culture of Americanization'. הפרק משרטט את התפתחות החיים הקבוצתיים היהודיים, תוך התאמה לתרבות האמריקנית הכללית, מסוף המאה התשע־עשרה, בתחומי התרבות והדת השונים. לאחר תיאור עובדתי של חיוניות וגמישות החיים היהודיים באסעיף 'הלגיטימציה של הגיוון', המתמקד באישיותו של ההוגה, הסופר והמחנך לודוויג לואיסון (Lewisohn), שביצירותיו הספרותיות והרעיוניות מתחילת שנות העשרים ואילך יצא חוצץ כנגד האחידות והשגרה של חיי הרוח האמריקניים ובעד מימוש עצמי קולקטיבי של קבוצות המהגרים השונות בארצות־הברית. רישומן של התבטאויותיו ניכר גם מעבר לקהילה היהודית.

הדמות האחרת שסאקאר דן בה בהרחבה היא של הוראס קאלן, שבבחרותו התרחק מיהדות וחזר אליה על רקע ההערכה למסורת המקראית ולעברית, ששררה באוניברסיטת הרווארד, שבה למד. ב־1906 הוא היה ממייסדי 'אגודת המנורה' בהרווארד (אגודת סטודנטים ללימוד התרבות היהודית ולקידום אידיאלים יהודיים), וב־1915 פרסם את מאמרו ההיסטורי 'דמוקרטיה לעומת כור ההיתוך', שפרש לראשונה את חזון אמריקה כפדרציה רבת תרבויות לאומיות. בין היתר זכה קאלן לגיבוי רעיוני של המחנך הדגול ג'ון דיואי, וגם בקהילה היהודית עצמה היו אישים שונים - הוגים, מחנכים ופעילים קהילתיים - שראו גם הם את אמריקה כחברה של פסיפס אתני.

התיאוריות הפלורליסטיות של לואיסון, קאלן ואחרים חלחלו בהדרגה לקיבוץ היהודי, על מרכיביו השונים, ונתנו גיבוי הגותי למאמץ היהודי לשמר ולפתח את הקהילה בתנאי אמריקה. יש לשים לב לכך שלואיסון היה במשך שנים העורך של

The New Palestine, כתב-העת הציוני הראשי בארצות-הברית; וקאלן, אחרי תקופת שותפותו העצימה עם ברנדייס, היה ממנהיגי 'בית הספר החדש למחקר חברתי' בניו-יורק, ופרסם ספרים ומאמרים רבים, ביניהם ספר מקיף (בעקבות ביקור בארץ) על החברה הישראלית לאור השקפתו הפלורליסטית-ציונית-פרוגרסיבית. סאקאר מסכם ואומר:

הלגיטימציה הפלורליסטית לשימור של תרבות מיעוט בקרב חברת הרוב המארכת שימשה עוגן אינטלקטואלי לדור היהודי השני המשכיל, חיזקה את לכידותו ואת מאמציו הקהילתיים הבלתי-נלאים [של המיעוט היהודי] בימים הקשים של השפל ושל תחיית האנטישמיות, בימי ההלם מהנאציזם והשואה, ועד גאות הציונות בשנים שאחרי מלחמת העולם השנייה, גאות שסחפה את יהדות אמריקה ברגשה של גאולה.³²

סאקאר עומד על התממשות רעיון הפלורליזם התרבותי בארצות-הברית בשנות השישים והשבעים, כש'כל קבוצות המיעוטים' תססו והתגדרו במורשתן. באשר לקהילה היהודית, הוא הולך בעקבות הסוציולוג קלווין גולדשיידר (Goldscheider), הנודע ב'גישת התמורה' שלו, שטען כי הווייתה האתנית של הקהילה בתמורותיה היא איתנה, לכידה ומתפתחת. שנות השמונים - עם המציאות הדמוגרפית החדשה והתרבות נישואי התערובת - הוכיחו כי גישתו של גולדשיידר טעונה ביקורת, לפחות בחלקה. סאקאר עצמו כמעט שלא מתייחס לתופעת נישואי התערובת של שנות השמונים ולהשלמה הגוברת של הקהילה עמה. הפרדוקס ההיסטורי, שעליו סאקאר לא עומד, הוא שבימינו, עם השתרשות רעיון הפלורליזם התרבותי, המציאות נוטה יותר-יותר דווקא לכיוון 'כור ההיתוך'.³³

32. H.M. Sachar, *A History of the Jews in America*, New York 1992, p. 427.

33. סאקאר לפי גולדשיידר, שם, עמ' 863, וראה ביבליוגרפיה בעמ' 1001. המחבר מביא ביוגרפיה של משפחה יהודית אמריקנית, המלמדת על גישתו שלו. הספר נפתח בסיפורה של המשפחה, יוצאת מרכז אירופה, אשר השתקעה במדינת אילינוי, ובנתה את עצמה על-ידי עבודה מאומצת במסחר, והודות לאינטליגנציה ולשקדנות. ענף של המשפחה שאחריו עוקב המחבר התבסס בספרינגפילד, עירו של אברהם לינקולן. אחד מבני המשפחה, ג'יימס מאיירס (Myers), אף התמסר ללימוד פועלו של לינקולן ולהנצחת שמו. יחד עם זאת היו אנשי המשפחה יהודים בעלי הכרה, התנדבו במלחמת העולם השנייה, היו פעילים בקהילה וכן דתיים בנוסח הרפורמי. אמריקה היתה ביתם האהוב, והציונות היתה רחוקה מהם. בסוף הספר ממשיך סאקאר את סיפורה של משפחה טיפוסית זו. בהשפעת השואה והקמת מדינת ישראל החלו ג'יימס ואשתו להתעניין בציונות. הם ביקרו בארץ (ב-1953), התרשמו ביותר, וג'יימס מאיירס פיתח התעניינות עמוקה בנעשה כאן ובאופי התרבות הישראלית. התעניינות זו העמיקה במקביל להערצתו הגוברת ומסירותו להנצחת שמו ומורשתו של אברהם לינקולן. הוא מצא איוון בין היותו אמריקני להיותו יהודי; יחד עם זאת המאייירסים היו משולבים מאוד בקשרי חיתון וחברה בקהילה היהודית המקומית ובמדינת אילינוי. וכאן מתחיל סיפור המפנה המשפחתי הגדול, כאשר שלושה מארבעת הילדים - על רקע שקיעת האנטישמיות וגאות הפתיחות החברתית - 'הסתככו' בנישואי תערובת. אולם סאקאר מסכם

מסת-סקירה: יהדות אמריקה במבחן החירות והשגשוג

סאקאר, בתשומת לבו למאפייני האתניות היהודית, מפרט ומדגיש את הנטייה הפוליטית-ליברלית של היהודי האמריקני. הוא בוחן את החיים הפנימיים של הקהילה היהודית בארצות-הברית לאור עקרונות הליברליזם והממשל התקין, ומוצא שהם לוקים בחסר. את הבחינה המדינית-מוסרית הזו הוא מביא גם אל דיונו ביחסיה של יהדות אמריקה עם ישראל - שזהו למעשה תחום התמחותו (שמונה מבין עשרת ספריו הקודמים עוסקים במדינת ישראל ובהיבטים שונים של המזרח התיכון) ובו עיקר תרומתו של הספר.

בשנים שלפני מלחמת העולם השנייה היתה יהדות אמריקה מפולגת בנושא הציוני. אחרי המלחמה נעשו כמעט כולם ציונים (או פילו-ישראלים). ב-1947 היו קרוב למיליון יהודים - שהם רוב המשפחות בקהילה - משלמי שקל לאחד הארגונים המסונפים להסתדרות הציונית העולמית. כספם והשפעתם הפוליטית היו חלק חיוני בתהליך הקמתה של מדינת ישראל.

ב-1945 (לפי תחקיר של ה-*New York Times*) היו למעלה משבעים אחוז מהאמריקנים נגד מעורבות אמריקנית בשאלת ארץ-ישראל. שנה אחר-כך (לפי תחקיר של מכון לחקר דעת הקהל) התברר כי קרוב לשמונים אחוז מהאמריקנים צידדו בזכותם של היהודים לכונן את ביתם הלאומי בארץ-ישראל. ב-1947 נמשכה מגמת העלייה בתמיכת הציבור האמריקני הכללי בזכותם של היהודים לחיים לאומיים בארץ-ישראל. אירועי השנים ההן, יחד עם הפעילות הנמרצת והשיטתית של מועצת החירום הציונית-אמריקנית, שינו לגמרי את דעת הקהל. פעילות ציבורית, יחד עם מאמצים שדולתיים בלתי-פוסקים, הניעו בסופו של דבר את הנשיא טרומן להכיר במדינת ישראל, למרות ההתנגדות של יועצים רמי מעלה שטענו כי תמיכה כזו תזיק בחשבון ארוך לאינטרס הלאומי האמריקני.

אחרי השנים הסוערות ההן, ובייחוד אחרי מלחמת ששת הימים, יהדות אמריקה הגבירה את מחויבותה לישראל. סאקאר קובע כי ישראל נעשתה 'למוקד הרגשי והרעיוני של חיי הקהילה היהודית'. הוא סוקר את התהליך הזה באהדה, אך מציין מתוך עגמת נפש שפוליטיקאים ישראלים מנצלים את הזיקה לישראל ופונים אל 'היצרים הנמוכים ביותר של המצביעים והתורמים' כדי לגייס תמיכה במדיניות של

את פרשות כל הנישואים הללו פחות או יותר ב-*happy end*: הבת ואחד הבנים התחתנו עם לא-יהודים שאמנם לא התגיירו, אך הסכימו שכל ילדיהם יחונכו כיהודים; בן אחר התחתן עם לא-יהודייה שהתגיירה ונעשתה פעילה נלהבת בקהילה. אחד הבנים עלה לארץ, הצטרף לקיבוץ רמת-השופט (על-שם יוליאן מאק, מנהיג ציוני מתקופת ברנדייס ושופט ידוע), היה רועה צאן, התחתן עם בת משק, ובסופו של דבר הביא אותה ואת ילדיהם למקום הולדתו, ספרינגפילד. פרשיות מסובכות קצת, אולם השלשלת היהודית באמריקה, לפי המחבר, נמשכת (שם, עמ' 3-7, 933-936). אופטימיות חד-משמעית זה עומד בסתירה מסוימת לשפע הממצאים הדמוגרפיים שהתפרסמו בשנות השמונים, וכן לנתוני המחקר המוסמך שנערך בחסות מועצת הפדרציות היהודיות' ואוניברסיטת העיר ניו-יורק, ראה לעיל, הערה 12; וכן לעיל, הערה 31.

התרחבות טריטוריאלית ושל שליטה על עם אחר, בנוסח יצחק שמיר.³⁴ המלחמה הישראלית בלבנון היא שהעניקה לציבור היהודי בארצות-הברית ביטחון בשיקול דעתו שלו. יהודי אמריקה נשארו נאמנים לערכים הליברליים היקרים להם, והחלו עתה לבקר את ישראל לאורם. הביקורת וההסתייגות היהודית-אמריקנית נוכח ההסתבכות בלבנון היתה למעשה חוליה אחת בתהליך ארוך של נקיטת עמדה עצמאית יותר כלפי ישראל, טוען המחבר. הוא מפרט, מעבר לנושא השליטה בשטחים, פרשות הקשורות בחוקי הדת ובממסד האורתודוקסי, שהצטברו והרגיזו במיוחד במהלך השנים: האופורטוניזם של הממסד הדתי האורתודוקסי בישראל ותמיכתו בפונדמנטליזם; פרשיות שחיתות שנקשרו בו; כניסת לנסקי לישראל והשחד שהרעיף על הדתיים; חסימת הדרך לשוויון כל הזרמים הדתיים בפני החוק; ההתנהגות המונופוליסטית של האורתודוקסיה באשר לכל הטקסים הדתיים והשפלת הזרמים הלא-אורתודוקסיים; הניסיון לשנות את חוק השבות כך שרק מי שיגור לפי ההלכה האורתודוקסית יוכר כיהודי, ובכך לערער על הלגיטימיות של הרפורמים והקונסרווטיבים; סירובם של משרדי הממשלה להכיר ביהדותם של ילדים של הורה שהתגייר אצל רב לא-אורתודוקסי; תמיכת אנשי הרבי מלובביץ', עם עזרה ישראלית, במדיניות של 'אף שעל'.³⁵

מלחמת לבנון הביאה בתחילה להתעוררות אהדה ולתמיכה מוגברת בישראל; אולם, כאמור, פני הדברים השתנו, ומורת הרוח של רוב יהודי אמריקה מהקו הנוקשה והלאומני של שמיר החלה להתבטא, בהדרגה, בשתי תופעות: ירידה בהצלחת המגבית היהודית המאוחדת, וירידה בחלקה של ישראל בהקצאות המגבית. מגמות אלה לא היו פרי החלטות בחלונות הגבוהים של הממסד היהודי, מדגיש סאקאר, אלא הן מבטאות הלכי רוח רווחים בציבור היהודי הרחב, והתופעות של דשדוש מפעל המגבית וירידת חלקה של ישראל הן תוצאה של מה שמתרחש 'בשטח', בקהילות השונות בכל רחבי ארצות-הברית. עכשיו באה אל קצה תקופת 'עבודת האלילים של ישראל' ('Israelotry') קובע סאקאר. אמנם מפעלי ההצלה הישראליים – של יהדות אתיופיה ושל יהדות רוסיה – מעלים מדי פעם את קרן המדינה בעיני יהודי אמריקה, אך הימצאותם של מאות אלפי הישראלים בניו-יורק, בשיקגו ובלוס אנג'לס מאזנת את התמונה ומחנכת ללא הרף את יהודי אמריקה לראייה מפוכחת של המציאות הישראלית.³⁶

סאקאר עומד גם על תהליך העצמאות הגוברת של יהדות אמריקה במסגרת הסוכנות היהודית. עודף מפלגתיות, ביורוקרטיה כבדה ומכבידה, פרוטקציוניזם

34. H.M. Sachar, *A History of the Jews in America*, pp. 874–875. בתולדות הציונות האמריקנית מסתמך המחבר בהרחבה על M.I. Urofsky, *American Zionism from Herzl to the Holocaust*, New York 1975; idem, *We Are One! American Jewry and Israel*, New York 1978

35. H.M. Sachar, *A History of the Jews in America*, pp. 885–891

36. Ibid.

מסת־סקירה: יהדות אמריקה במבחן החירות והשגשוג

וחוסר יעילות היו בין הגורמים שמדרבנים את התורמים האמריקנים לקחת אחריות רבה יותר ולעקוב מקרוב אחרי הטיפול בכספם, ולעתים קרובות יותר ויותר אף לתרום באופן ישיר ממש להצלחת העלייה, הקליטה והרווחה בישראל. אך מעניין שסאקאר איננו חושב כי התהליך הזה נפרד מהרקע הפוליטי: מדיניות ממשלת הליכוד, ובייחוד כפי שהתגבשה בהנהגת יצחק שמיר – הן בשאלה הערבית והן בסוגיית חיי הדת של ישראל – ערערה אצל היהודי האמריקני את הביטחון בכושר שיפוטו של 'הישראל' ומגבירה את רצונו למעורבות והשפעה בענייני המוסדות הציוניים וישראל.³⁷

מעורבות גוברת זו, נְעִיר בעקבות סאקאר, עשויה להפרות את החיים היהודיים־אמריקניים ולחזק אותם נוכח תהליכי השחיקה שם. אך יכולתה של ישראל להשפיע על המתרחש בארצות־הברית תהיה מוגבלת מאוד, לפי סאקאר, כל זמן שהיסודות ה'ימי־ביניים'ים, כלשונו, הם נותני הטון בחיי הדת והרוח של ישראל. התרומה החשובה שתורם ספרו של סאקאר היא ההבנה הדיאלקטית שככל שישראל תהא מערבית יותר – במיטבו של המושג – היא תוכל לעשות למען קהילה יהודית יותר באמריקה. אך, כמובן, שאלה גדולה היא עד כמה תוכל 'הקִרְנָה' ישראלית לבלום את תהליכי השחיקה שעמדו עליהם הכרך האחרון בסדרת הספרים של החברה ההיסטורית היהודית־אמריקנית והמחקר הדמוגרפי המקיף מטעם מועצת הפדרציות היהודיות.³⁸

.37 Ibid., pp. 880–891

.38 Ibid., pp. 887 ff. ;ראה לעיל, הערות 9, 12, 31.